

ตอนที่ 3

อักษรไทยน้อย

ประเมินผลตนเองก่อนเรียน

วัตถุประสงค์ เพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษาเกี่ยวกับตัวอักษรไทยน้อย

คำแนะนำ ให้นักศึกษาอ่านคำถามที่ละเอียด และตอบคำถามด้วยตนเอง โดยไม่ต้องอ่านตำรา เสร็จแล้วดูคำตอบย้อนต่อไป

1. อักษรไทยน้อย พัฒนาการมาจากอักษรตระกูลพอซุนรามคำแหง (ถูก ผิด)
2. อักษรไทยน้อย พัฒนาการมาจากอักษรตระกูลมอญ (ถูก ผิด)
3. อักษรไทยน้อย หมายถึงรวมถึงอักษรที่คนไทยใช้อยู่ในสิบสองปันนา ล้านช้าง และล้านนาด้วย (ถูก ผิด)
4. ตัวอักษรไทยน้อยเริ่มต้นจากอาณาจักรศรีสุโขทัยแล้วเข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง (ถูก ผิด)
5. อักษรไทยน้อยแพร่จากอาณาจักรสุโขทัย เข้าสู่ล้านนา ล้านช้างและภาคอีสานของไทยตามลำดับ (ถูก ผิด)
6. ตัวอักษรไทยน้อยยุคแรก ๆ มีรูปสัณฐานคล้ายตัวอักษรสมัยพญาลีไทมากกว่าตัวอักษรสมัยหลัง ๆ (ถูก ผิด)
7. ตัวอักษรที่พบที่ถ้ำนางอัน ถือว่าเป็นต้นแบบของตัวอักษรไทยน้อยในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ถูก ผิด)
8. จารึกวัดแดนเมืองเป็นตัวอย่างของอักษรไทยน้อยที่ถูกปะปนด้วยอักษรธรรม (ถูก ผิด)
9. ตัวอักษรสมัยพญาลีไท ตัวอักษรฝักขาม และตัวอักษรไทยน้อย มีความสัมพันธ์กัน (ถูก ผิด)
10. อักษรไทยน้อยรุ่นหลัง ๆ มีรูปตัวอักษรธรรมบางตัวเข้ามาปะปน (ถูก ผิด)
11. อักษรไทยน้อยเป็นอักษรที่นักปราชญ์ชาวอีสานคิดประดิษฐ์ขึ้นมา (ถูก ผิด)
12. รูปพยัญชนะตัวอักษรไทยน้อยมี 28 รูป (ถูก ผิด)
13. รูปอักษรไทยน้อยประกอบด้วย พยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ (ถูก ผิด)
14. รูปสระอักษรไทยน้อย ประกอบด้วย สระลอย สระจมและสระพิเศษ (ถูก ผิด)
15. อักษรไทยน้อยยุคแรก ๆ มีการใช้วรรณยุกต์ เอก และโท (ถูก ผิด)
16. อักษรวิธอักษรไทยน้อยเหมือนอักษรวิธอักษรพอซุนรามทุกประการ (ถูก ผิด)
17. มาตรฐานตัวสะกดอักษรไทยน้อยมีอยู่ 8 มาตรฐาน (ถูก ผิด)
18. ตัวอักษรไทยน้อยนิยมจารเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (ถูก ผิด)
19. คำที่เขียนผิดไปจากหลักเกณฑ์เราเรียกว่า คำย่อหรือคำพิเศษ (ถูก ผิด)

1. วัตถุประสงค์การเรียนรู้

1. ให้นักศึกษารู้วิวัฒนาการอักษรไทยน้อย
2. ให้นักศึกษารู้จักตัวอักษรไทยน้อยและสามารถอ่านอักษรไทยน้อยได้

2. คำาโครงการ

2.1 แนวคิด

อักษรไทยน้อยเป็นอักษรตระกูลพอซุนรามคำาแห่ง พัฒนามาจากอักษรสมัยพญาไทซึ่งมีแนวการพัฒนาอยู่ 2 ระยะหรือ 2 แนวทาง

แนวทางที่ 1 ได้แพร่ไปกับพระภิกษุ นามว่าพระสุวรรณคีรีที่ได้ไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกาวงศ์ ตามแบบรามัญที่เมืองพินหรือเมืองเมาะตะมะ หลังจากที่ท่านเรียนสำเร็จแล้วได้กลับมายังกรุงสุโขทัยและพญาไทได้ส่งไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่อาณาจักรล้านช้าง ดังปรากฏหลักฐานตัวอักษรจารึกที่ถ้ำนางอัน ห่างจากเมืองหลวงพระบางทางทิศตะวันตกราว 25 กิโลเมตรเป็นจารึกที่มีใจความสั้น ๆ ไม่ลงศักราช ส่วนในภาคอีสานของไทยได้พบจารึกพระธาตุร้างบ้านแร่ จังหวัดสกลนคร และจารึกวัดแดนเมือง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย ลงศักราช พ.ศ.2073

แนวทางที่ 2 หรือระยะที่ 2 จากอาณาจักรสุโขทัยโดยมีพระสมุณเระนำอักษรสมัยพญาไทไปสู่อาณาจักรล้านนาโดยมีจารึกวัดพระยืนซึ่งลงศักราช พ.ศ. 1913 เป็นหลักฐาน ต่อมาจารึกวัดพระยืนได้กลายเป็นต้นแบบตัวอักษรฝักขามอักษรไทยนิเทศตามลำดับ อักษรฝักขามและอักษรไทยนิเทศมีรูปตัวเชิงอักษรธรรมเข้ามาปะปนแล้วได้แพร่กระจายเข้าไปยังอาณาจักรล้านช้างและภาคอีสานของไทยตามลำดับ

อักษรไทยน้อยได้พัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไปจนมีลักษณะต่างไปจากรูปอักษรฝักขามอักษรไทยน้อยยุคแรก ๆ นิยมจารึกบนศิลาต่อมาได้กลายเป็นหนังสือที่ใช้ในราชการหัวเมืองอย่างกว้างขวางควบคู่กับอักษรธรรมครั้นเมื่อมีระบบโรงเรียนจากส่วนกลางเข้าไป ชาวอีสานก็เลิกเรียนอักษรไทยน้อยและอักษรธรรมจะมีผู้เรียนบ้างก็เป็นส่วนน้อย ส่วนในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้พัฒนาอักษรไทยน้อยจนกลายเป็นอักษรที่ใช้ในทางราชการจนถึงปัจจุบันนี้

3. เนื้อหาข้อที่ 1 รูปพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ เครื่องหมายวรรคตอนและตัวเลขที่ใช้คู่กับอักษรไทยน้อย

3.1 ประเด็นสำคัญ (วิวัฒนาการอักษรไทยน้อย)

ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วว่า อักษรไทยน้อยนั้นมีต้นกำเนิดมาจากอักษรพอขนรามคำแหง แล้วค่อยพัฒนาจนมาถึงอักษรสมัยพญาลิไทและอักษร สมัยพญาลิไทนี้เองเริ่มมีการแพร่หลายไปยังสถานที่ต่าง ๆ และที่พัฒนามาเป็นอักษรไทยน้อยนั้น มีแนวทางการพัฒนามา 2 ระยะด้วยกัน

ระยะที่ 1 จากสุโขทัยโดยตรงแล้ว เข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง ครอบคลุมถึงภาคอีสานของไทยด้วย แนวคิดนี้ อ้างเอาจารึกพอขนรามคำแหงที่กล่าวว่า เมืองเวียงจันทน์ เวียงคำ เมืองชวาหรือหลวงพระบางเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัย ดังนั้นน่าจะได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ อย่างเช่นตัวอักษรจากเมืองแม่คือเมืองสุโขทัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยพระเจ้าลิไท พระองค์ทรงเป็นนักอักษรศาสตร์ นักการศาสนา ข้อสันนิษฐานนี้สอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือตำนานมูลศาสนาซึ่งแต่งโดยพระภิกษุชาวเชียงใหม่สองรูปคือ พระพุทธพุกามและพระพุทธญาณเจ้าว่า “ พระภิกษุชาวสุโขทัย 8 รูป ไปศึกษาพระพุทธศาสนาสำนักพระอุทุมพรมหาสวามีแห่งเมืองพันตามลัทธิลังกาวงศ์แบบรามัญ หลังจากพระภิกษุทั้ง 8 รูปกลับมาถึงเมืองสุโขทัยต่างก็แยกย้ายไปเผยแพร่พุทธศาสนาตามรัฐไทยต่าง ๆ พระสุวรรณคีรีไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เมืองชวาหรือหลวงพระบาง

การที่พระสุวรรณคีรีไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เมืองหลวงพระบางนั้น ท่านน่าจะได้นำตัวอักษรสมัยพระเจ้าลิไทไปด้วย แนวความคิดนี้ มีจารึกลายเขียนสีแดงที่ผนังถ้ำนางอันเป็นหลักฐานเครื่องยืนยัน

แนวทางที่ 2 หรือระยะที่ 2 เป็นการแพร่เข้าไปทางอ้อม นั่นก็คือแพร่ไปจากสุโขทัยผ่านเข้าสู่อาณาจักรล้านนา ก่อนแล้วจึงเข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง ลุ่มแม่น้ำโขงทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวา ทั้งนี้มีข้อความตอนหนึ่งในหนังสือตำนานมูลศาสนาระบุว่าเจ้าสุมนะเอาศาสนาไปประดิษฐานในเมืองเชียงใหม่โพ้นนั้นแล

อีกหนึ่งแนวทางที่ 2 นี้ มีจารึกวัดแดนเมือง จังหวัดหนองคายระบุว่าสร้างเมื่อปี พ. ศ. 2073 ซึ่งมีอักษรวิธีและรูปตัวเพ็องอักษรธรรมเข้าไปปะปนอยู่ พร้อมทั้งรูปอักษรมีลักษณะคล้ายรูปอักษรฝักขามที่พัฒนามาจากอักษรไทยสุโขทัยสมัยพระเจ้าลิไทที่พระสุมนะเอะระนำไปเผยแพร่และได้จารึกไว้ที่วัดพระยีนระบุว่าสร้างเมื่อปี พ. ศ. 1913 เป็นหลักฐาน

นอกจากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นนั้นแล้ว ทางด้านประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์ล้านนากับล้านช้างมีความใกล้ชิดแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ดังเช่น มีหลักฐานระบุว่า รวปี พ.ศ. 1984-2030 สมัยพระเจ้าติโลกราชครองราชย์ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก ปี พ.ศ. 2037-2068 พระเมืองแก้วได้พระราชทานพระไตรปิฎก 60 คัมภีร์ พร้อมทั้งโปรดเกล้าฯ ให้พระเทพมงคลเถระพร้อมพระภิกษุผู้ติดตามไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่อาณาจักรล้านช้าง

ต่อมาในรัชสมัยพระเจ้าโพธิสาลราช พระองค์ได้อภิเษกกับพระราชธิดาของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พระโอรสของพระองค์ที่ประสูติจากพระราชธิดาของเจ้านครเชียงใหม่คือพระเจ้าไชยเชษฐาได้ครองนครเชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2091-2093 และในปี พ.ศ.2093 พระเจ้าไชยเชษฐาได้เสด็จกลับสู่อาณาจักรล้านช้างพร้อมทั้งนำเอาพระแก้วมรกต พระแทรกค่านักปราชญ์ราชบัณฑิตสำนักอาณาจักรล้านนาจำนวนมากติดตามไปด้วย

รูปอักษรไทยน้อยที่พบในระยะหลังมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปอักษรฝักขามที่พบในภาคเหนือของประเทศไทย ทั้งรูปแบบตัวอักษรโดยเทียบกันตัวต่อตัวและการที่รูปอักษรตัวเชิงอักษรธรรมบางตัวเข้ามาปะปนนั้นก็น่าจะมีการปะปนตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงจากอักษรฝักขามมาเป็นอักษรไทยน้อย กล่าวง่าย ๆ ก็คือรูปอักษรธรรมล้านนาเข้ามาปะปนกับอักษรไทยฝักขามแล้วอักษรไทยฝักขามที่ได้รับการปะปนแล้วก็เข้ามามีอิทธิพลต่ออักษรไทยน้อยอีกต่อหนึ่งแล้วค่อย ๆ พัฒนารูปสัณฐานพร้อมทั้งระบบอักษรวิธีของตนในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปจนกลายเป็นรูปอักษรอีกชนิดหนึ่งนั่นคือรูปอักษรไทยน้อยอย่างสมบูรณ์

ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วว่ารูปอักษรไทยน้อยที่เคยใช้อยู่ในภาคอีสานของไทยอย่างกว้างขวางหมดความสำคัญลงเมื่อมีระบบโรงเรียนจากส่วนกลางของประเทศเข้าไปมีอิทธิพลคนรุ่นหลัง ๆ ต้องเรียนหนังสือตัวอักษรจากส่วนกลาง

ส่วนตัวอักษรไทยน้อยที่ใช้ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้รับการพัฒนาปรับปรุงจนกลายเป็นอักษรทางราชการของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจวบจนปัจจุบันนี้

รูปอักษรไทยน้อย

รูปอักษรไทยน้อยประกอบด้วย พยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ พยัญชนะมี 29 ตัว รูปพยัญชนะพิเศษอีก 8 ตัว รูปพยัญชนะที่ใช้จารในคัมภีร์โบราณมักมีรูปอักษรต่างไปจากรูปอักษรที่ปรากฏในจารึกและเขียนตามหนังสือทั่ว ๆ ไป เช่น ตัวหนังสือทั่ว ๆ ไป เขียน (ก) ในคัมภีร์โบราณอาจเขียน ก็ได้

รูปสระมี 23 รูป และสระพิเศษอีก 1 รูปคือ สระออย เป็นสระอที่ มีเสียงพยัญชนะตัว ย สะกด

รูปวรรณยุกต์ อักษรไทยน้อยยุคแรก ๆ ไม่พบว่ามีการใช้วรรณยุกต์ ต่อมาอักษรไทยน้อยรุ่นหลัง ๆ พบว่ามีการใช้เครื่องหมาย / มีค่าของเสียงเท่ากับวรรณยุกต์โท ตัวเลข ตัวเลขที่ใช้กับอักษรไทยน้อยเท่าที่พบมีอยู่ 3 ชนิดได้แก่ ตัวเลขไทยน้อย ตัวเลขโหราและตัวเลขธรรม

เครื่องหมายประกอบการเขียนอื่น ๆ ที่ใช้ในอักษรไทยน้อยได้แก่ เครื่องหมายต้นข้อความ เครื่องหมายจบข้อความ เครื่องหมายไม้ยมกหรือเลขสอง

อักษรวิธีหรือวิธีประสมสระพยัญชนะเหมือนกับอักษรวิธีอักษรไทยปัจจุบันจะมีต่างกันบ้างก็ในส่วนที่อักษรไทยน้อยได้ยืมพยัญชนะตัวเชิงอักษรธรรมบางตัวมาใช้ควบแล้วเรียงตามแบบอักษรธรรมเท่านั้น

หลักเกณฑ์การประสมสระกับพยัญชนะแจกเป็นมาตราแม่สะกดได้ 9 แม่ ได้แก่ แม่ ก กา แม่กก แม่กด แม่กบ แม่กง แม่กน แม่กม แม่เกย และแม่เกอว

การเขียนคำย่อหรือตัวเขียนพิเศษ การเขียนตัวย่อหรือตัวเขียนพิเศษ ปรากฏว่ามีใช้
อยู่บ้างเช่น การใช้พยัญชนะตัวเดียวประสมกับสระสองตัวบ้าง สามตัวบ้าง บางครั้งพบมีการ
ใช้ถึงสี่ตัวเช่น (ตูตีเต่าตาย)

3.2 กิจกรรมการเรียนรู้

ก. ให้นักศึกษาภาาเครื่องหมายถูก ในข้อที่ถูกที่สุดเพียงข้อเดียว

1. หนังสือมูลศาสนากล่าวถึงพระภิกษุรูปใดจากสุโขทัยไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่
เมืองหลวงพระบาง

1. พระอโนมาทสสี
2. พระสมณะเถระ
3. พระสุวัณณคีรี
4. พระอานนท์

2. เพราะเหตุใดสมัยพระเจ้าลิไทจึงสามารถเผยแพร่ตัวอักษรไปยังรัฐต่าง ๆ ได้
มากกว่าสมัยอื่น ๆ

1. มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจากสุโขทัยไปยังรัฐอื่น ๆ
2. รัฐอื่น ๆ ขอใช้ตัวอักษรจากสุโขทัยโดยตรง
3. เพราะรัฐไทยอื่น ๆ เป็นเมืองขึ้นสุโขทัย
4. เพราะพระเจ้าลิไททรงมีพระราชอำนาจมากสามารถบังคับให้รัฐอื่น ๆ ใช้อักษร

ตามสุโขทัย

3. อักษรไทยน้อยมีแนวทางการพัฒนามากี่แนวทาง

1. 1 แนวทาง
2. 2 แนวทาง
3. 3 แนวทาง
4. 4 แนวทาง

4. ในภาคอีสานพบว่าอักษรไทยน้อยเจริญควบคู่มากับอักษรใด

1. อักษรตัวธรรม
2. อักษรไทยฝักขาม
3. อักษรไทยนิเทศ
4. อักษรสมัยพระเจ้าลิไท

5. อักษรชนิดใดมีอายุใกล้เคียงกับอักษรไทยน้อยมากที่สุด

1. อักษรพอขุรนามคำแหง
2. อักษรสมัยพระเจ้าลิไท
3. อักษรไทยฝักขาม
4. อักษรธรรมล้านนา

6. หนังสือทางราชการหัวเมืองอีสานและล้านช้างในอดีตมีชื่อเรียกว่าอย่างไร

1. หนังสือโบราณ
2. หนังสือผูก
3. หนังสือธรรม
4. หนังสือจุ่ม

7. อักษรไทยน้อยและอักษรธรรมลดความสำคัญลงในสมัยใด

1. สมัยอยุธยาตอนต้น
2. สมัยอยุธยาตอนปลาย
3. สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
4. สมัยเมื่อมีการศึกษาระบบโรงเรียนอย่างปัจจุบันขยายตัวไปถึง

8. อักษรลาวปัจจุบันพัฒนาไปจากอักษรชนิดใด

1. อักษรไทยน้อย
2. อักษรตัวธรรม
3. อักษรไทย
4. อักษรไทยฝักขาม

9. ท่านใดมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่อักษรไทยน้อย

1. พระสุวัณณคีรี
2. พระสมณะเถระ

3. พระเจ้าติโลกราช	4. พระสมณะเถระกับพระสุวัณณคีรี
10. อักษรไทยน้อยยุคหลัง ๆ มีรูปสัณฐานใกล้เคียงกับอักษรชนิดใดมากที่สุด	
1. อักษรสมัยพระเจ้าลิไท	2. อักษรตัวธรรม
3. อักษรไทยฝักขาม	4. อักษรขอมไทย

ข. ให้นักศึกษาเขียนคำที่ให้ไว้ด้วยอักษรไทยน้อย

1. ไกลกันแล้วเหมือนนกไกลหนองน้ำ	(ไกกันแล้วคือนกเงาโกหนอง)
2. พุดจาไพเราะ	(ไชซานเวามวน)
3. ฝุ่นคลุ้งตลบมีตมิด	(ไง้องทุลี้กัวมีตมัว)
4. พร้อมกันทุกคน	(คู่คนมวนพ้อม)
5. จำจากน้องเหมือนนกไกลจากหนอง	(จำจากน้องคือนกเงาโกหนอง)
6. พุดช่วยสนับสนุนกัน	(ชูช้อยคำคำเว้าอย่าห่างกัน)
7. เท้าที่สั้นต้องใช้หลักต่อ, ตีนสะดุดหัวตอหกล้ม	(ตีนดำต้องตอหลักล้มท้าว)
8. ถ้ามไถ่ห้องพอได้ไปเยี่ยม	(ถ้ามไถ่ห้องพอย้อยองยาม)
9. ทุกที่พร้อมหมู่ทหาร	(ทุกที่พ้อมฝูงหมูทะหาน)
10. ปูปลาตายหมด	(ปูปลาเมียนตายไปกิดขาด)
11. ใครปราบมารชนะ	(ไผผู้มีไชยะยามมานเป็นแพ)
12. ไพร่ตามไปแปดพัน	(ไพร่พวกพ้อมนำเจ้าแปดพัน)
13. มีลาภได้กุมารี	(ลูลาบได้เอาหนาดกุมมะลี)
14. ฝูงหมูหมีหลังไหลเข้าเตาอิฐ	(ฝูงหมูหมีเหม้อยกิติไหลหลามเข้าตุงเตาดินจี)
15. ใต้ดูดี	(ใต้ดูดี)

16. ตูตีเต๋ต่าย

(ตูตีเต๋ต่าย)

- ค. ให้นักศึกษาทดลองทำตารางเปรียบเทียบรูปพยัญชนะบางรูปของอักษรไทยน้อยรูปอักษรฝักขามและรูปอักษรไทยสุโขทัยสมัยพระเจ้าลิไท

4. การประเมินท้ายตอนที่ 3

1. อักษรไทยน้อยเจริญทางภาคเหนือของประเทศไทยก่อนภาคอีสาน (ถูก ผิด)
2. ชาวอีสานร่วมวัฒนธรรมเดียวกับชาวลาวในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ถูก ผิด)
3. อักษรไทยน้อยกับอักษรธรรมอีสานมีต้นกำเนิดมาจากอักษรชนิดเดียวกัน (ถูก ผิด)
4. ชาวอีสานใช้อักษรไทยสุโขทัยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย (ถูก ผิด)
5. อักษรไทยน้อยนิยมเขียนเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา (ถูก ผิด)
6. อักษรไทยน้อยเจริญขึ้นมาพร้อมกับอักษรขอมหัต (ถูก ผิด)
7. ภาคอีสานและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนิยมใช้อักษรไทยน้อยจารึกเรื่องราวต่าง ๆ ยกเว้นเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาที่ไม่นิยม (ถูก ผิด)
8. ตัวอักษรธรรมนิยมเขียนเรื่องทั่ว ๆ ไปที่มีใช้เรื่องทางพระพุทธศาสนา (ถูก ผิด)
9. อักษรไทยน้อยเป็นอักษรตระกูลพอขุณราม (ถูก ผิด)
10. ชาวอีสานเริ่มเรียนอักษรไทยภาคกลางเมื่อมีการศึกษาระบบโรงเรียนเข้าไป (ถูก ผิด)

คำเฉลยแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียนตอนที่ 3

1. ถูก	11. ผิด
2. ผิด	12. ผิด
3. ถูก	13. ผิด
4. ผิด	14. ผิด
5. ถูก	15. ผิด
6. ถูก	16. ผิด
7. ถูก	17. ผิด
8. ถูก	18. ผิด
9. ถูก	19. ถูก
10. ถูก	20. ถูก

เฉลยกิจกรรมการเรียนรู้ 3.2

1. 3	6. 4
2. 1	7. 4
3. 2	8. 1
4. 1	9. 4
5. 3	10. 3

เฉลยแบบประเมินผลท้ายตอน (บท) 3

1. ผิด	6. ผิด
2. ถูก	7. ผิด
3. ผิด	8. ผิด
4. ผิด	9. ถูก
5. ผิด	10. ถูก